

Mahdollistaako survey todella aineiston yhteismitallisuuden?

Vastakommentti Pekka Räsänen puheenvuoroon

Arto Selkälä: *YTM, tutkija, menetelmätieteiden laitos, Lapin yliopisto*
arto.selkala@ulapland.fi

Janus vol. 14 (4) 2006, 419-421

Janus

Pekka Räsänen esittää puheenvuoroartikkelissaan "Tulkintaan liittyvän mielivallan ratkaisuyrityksiä kvalitatiivisessa analyysissä" (*Janus* 2/2006) erilaisia keinoja sille, miten kvalitatiivisen aineiston analyysiä saataisiin luotettavammaksi ja läpinäkyvämmäksi. Räsänen moittii laadullista tutkimusta tulkinnallisesta mielivallasta. Räsänen (2006, 168-169) mainitsemia laadullisia menetelmiä ovat teemahaastattelu sekä diskurssi-, narratiivi- ja kehysanalyysi. Tulkinnallinen mielivalta liittyy hänen mukaansa (em. 169) ensinnäkin siihen, että laadullisen tutkimuksen tulkintojen jäsentämisen tekniikoista mikään ei sitoudu kontekstista riippumattomien periaatteiden käytölle. Toiseksi yksikään laadullinen analyysimenetelmä ei sano mitään siitä, mikä analyysissä löydetty tulkinta todellisuudessa on. Tämä johtaa laadullista tutkimusta lukevan henkilön kannalta kysymykseen siitä, miksi juuri tietyt tulkinnat ovat keskeisiä ja miten ne rakentuvat. Lopputuloksena tällaisesta tutkimustavasta seuraa se, ettei voida mitenkään tietää, ovatko tutkimuksessa esitetyt tulkinnat vääriä (em. 169).

Ratkaisuyritykseksi kyseiseen ongelmaan Räsänen tarjoaa erilaisia laadullisen aineiston määrittämiskeinoja. Aineiston ominaispiirteitä on mahdollista tutkia etsimällä sitä, kuinka monesta diskurssista löytyy tulkintakriteerinä käytetty sanayhdistelmä tai miten puheessa esiintyvät tauot tukevat tutkijan tekstille antamaa tulkintaa. Nämä Räsänen tarjoamat keinot laadullisen aineiston läpinäkyvyyden jäsentämiseen ovat sinällään toimivia ja hyödyllisiä. Toista mieltä voidaan kuitenkin olla monista hänen tekstinsä

painotuksista, jotka liittyvät yleensä sosiaalitutkimuksen tavoitteisiin ja määrällisen aineiston luonteeseen.

Räsänen asettama painotus, jonka mukaan tutkimuksessa tulisi tietää oikeat tulkinnat, on hyvin realistinen lähestymistapa sosiaalitutkimukseen. Näkökulmaan sisältyy implisiittisesti oletus siitä, että on olemassa jokin yleismaailmallinen totuus, joka aineistoista voidaan löytää. Menevämmä tähän ongelmalliseen kantaan sen syvemälle saa tekstistä lisäksi sen vaikutelman, että määrälliset aineistot olisivat tämän realistisesti määritellyn totuuden tavoittelemisessa jotenkin laadullisia aineistoja paremmassa asemassa. Räsänen toteaa (em. 168, 170) esimerkiksi, että määrällisessä muodossa kyselylomakkeella kerätty tieto on yhteismitallista kaikkien vastaajien osalta, koska vastausvaihtoehdot esitetään vastaajalle strukturoidusti. Lisäksi hän toteaa (em. 169), että tilastolliset testit ovat kulloisistakin tutkimuskonteksteista melko riippumattomia, koska niihin tukeutuen voidaan tehdä päätelmiä otoksen ja perusjoukon välillä aineistosta toiseen siirryttäessä. Räsänen siis argumentoi (em. 169) laadullisen tutkimuksen tulkinnallista mielivaltaa vastaan käyttäen määrällistä tutkimusta esimerkkinä sille vastakkaisesta ja siten paremmasta tutkimustavasta.

Räsänen väite siitä, että määrällisen aineiston strukturointi mahdollistaa vastaajien yhteismitallisen tarkastelun, on ongelmallinen. Kokonainen kognitiivisten kontekstivaikutusten tutkimustraditio on selvästi osoittanut, että kyselyloma-

”Mahdollistaako survey..”

kevastaukset ovat yhtä tulkinnanvaraisia kuin laadullinenkin aineisto. Nykyisten lomaketutkimuskäsitysten mukaan vastaajat suhtautuvat kyselylomakkeeseen tulkinnanvaraisesti (Foddy 1999, 40). Se johtaa vastaajan etsimään vihjeitä lomakkeen muista kysymyksistä ja vastaamaan johdonmukaisesti omiin edeltäviin vastauksiinsa nähden. Tässä mielessä vastaaja tulkitsee kysymysten tarkoitusta suhteessa muihin esitettyihin kysymyksiin ja suhtautuu niiden tuottamaan kokonaiskuvaan viitekehystenä tai kontekstina, jonka sisällä vastaaminen tapahtuu (Godenhjelm 2002, 44; Sudman & Bradburn 1986, 142-144).

Lomakevastaaminen perustuu siis yksittäisen kysymyksen tulkintaan muiden kysymysten muodostamassa kehyksessä. Postikyselyssä paperilomaketta käytettäessä tämä vastaamisen piirre on erityisen korostuneessa asemassa. Koska kaikki kysymykset ovat vastaajan saatavilla yhtäaikaisesti, kysymykset voivat vaikuttaa toisiinsa riippumatta siitä järjestyksestä, missä ne lomakkeella on esitetty (Schwartz & Hippler 1995, 96). Näin tutkijan on postikyselyn tulosten tulkintavaiheessa vaikea tietää miten vastaukset ovat rakentuneet. Tämä vaikeuttaa tulosten luotettavaa arviointia ja tulkintaa.

Onkin vaikea nähdä, miten survey voisi olla kontekstista riippumatonta tutkimusta Räsäsen kuvaamalla tavalla. Nähdäkseni survey-vastauksen tulkinta voidaan tehdä yhtä haastavaksi kuin minkä tahansa laadullisen aineiston tulkinta. Toinen kysymys on sitten siinä, että harvoin näin kuitenkaan menetellään. Yleensä lomakkeella kerätyt vastaukset otetaan sellaisinaan jättämällä kokonaan huomiotta vastauksiin liittyvät merkityksellistämisen prosessit. Toinen Räsäsen mainitsema määrälliseen tutkimukseen liittyvä seikka esittää tilastolliset testit tutkimuskontekstista riippumattomina menetelminä. Tämä on varmasti totta, mikäli ne halutaan nähdä tutkimuksen muusta prosessista irrallaan. Jos kuitenkin näin tehdään, syyllystään sosiaalitie-

teellisesti arveluttavaan lähestymistapaan koko tutkimusprosessia koskien. Silloin menetelmät alkavat ohjata tutkimuksen prosessia, vaikka tutkijan valitseman näkökulman aineistoon pitäisikin olla tutkimusprosessia ensisijaisesti ohjaava periaate. Räsäsen teksti jättää avoimeksi tarkoittaako hän juuri tätä tilastollisten tekstien kontekstiriippumattomuudella. Siitä huolimatta hänen tekstistään saa vaikutelman, että tilastolliset testit ovat jotenkin laadullisia menetelmiä paremmassa asemassa juuri niiden kontekstiriippumattomuuden vuoksi.

Jukka Mäkelä on osoittanut väitöskirjassaan kuinka sosiaalitieteellisesti ongelmalliseen lopputulokseen päädytään, mikäli tilastollisiin testihin liittyvän testausmenettelyn annetaan toimia tutkimusprosessissa ensisijaisesti määräävässä asemassa. Hän jakaa sosiologian historiasa esiintyneet määrällisen tutkimuksen traditiot kahteen osaan sen mukaan, millainen suhde niillä on teoriaan:

”Tilastollisessa testauksessa hypoteesit ovat erillisiä, yksittäisiä populaatioita koskevia väitteitä, joiden oikeellisuus ratkaistaan mekaanisen päätöksentekosäännön avulla. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa hypoteesit nähdään laajempina teoreettisina väitteinä, jotka voidaan dedusoida tai operationalisoida useaksi tilastolliseksi hypoteesiksi. Tämän kaltaisten yleisten ja kausaalisten hypoteesien tarkastelu tilastollisten testien avulla johtaa helposti umpikujaan, jossa osa yksittäisistä hypoteeseista hylätään ja osa hyväksytään.” (Mäkelä 1996, 119.)

Huomataan siis, että tilastolliset testit eivät mahdollista kontekstista riippumatonta lähestymistapaa sen paremmin kuin laadullisetkaan menetelmät. Sosiaalitieteellinen tutkimus lepää joka tapauksessa tutkijan valitseman teoreettisen näkökulman varassa, jonka sisällä menetelmien oivaltava käyttö voi paljastaa jotakin myös vastaajien realistisesta todellisuudesta. Räsäsen puheenvuoro ei paljasta hänen kantaansa tut-

”Mahdollistaako survey...”

---

kimuksen tälle tasolle, mutta näkemykset surveyn ja tilastollisten testien mahdollisuuksista viittaavat huolestuttavasti naiivin realistiseen näkemykseen sosiaalitutkimuksesta. Ainakin hänen kantansa vaatisi selkeyttämistä tältä osin.

Kirjallisuus

Foddy, William (1999) Constructing questions for interviews and questionnaires. Theory and practice in social research. Cambridge: Cambridge university press.

Godenhjelm, Petri (2002): Kysymysjärjestys vaikuttaa vastauksiin. Hyvinvointikatsaus (4), 44-45.

Mäkelä, Jukka (1996) Menneisyyden nykyisyys. Kvalitatiiv-

visen ja kvantitatiivisen tuolla puolen. Rovaniemi: Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

Räsänen, Pekka (2006) Tulkintaan liittyvän mielivallan ratkaisuyrityksiä kvalitatiivisessa analyysissä. Janus 14 (2), 167-173.

Schwarz, Norbert & Hippler, Hans-J. (1995) Subsequent Questions may influence Answers to Preceding Questions in Mail Surveys. Public Opinion Quarterly 59, 93-97.

Sudman, Seymour & Bradburn, Norman, M. (1986) Asking questions. A practical guide to questionnaire design. San Francisco: Jossey-Bass Inc. Publishers.